

Олександр АМОША

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Реальний стан трудового потенціалу порівняно з європейськими стандартами доволі несприятливий. Негативні тенденції проявляються у зуженні демографічної бази відтворення трудового потенціалу внаслідок зниження народжуваності, скорочення очікуваної тривалості життя, загального постаріння населення та інших чинників. Демографічна криза загострюється через кризу міграційних процесів. Наявні проблеми й у системі освіти при формуванні висококваліфікованої робочої сили. Це призводить до зменшення такого показника робочої сили, як професійна придатність, якщо оцінювати за кваліфікацією претендентів на робочі місця і сучасними вимогами до якості виконання роботи працівниками. Доволі занижені значення вартості робочої сили і за одну годину. Обсяг споживання основних продуктів харчування населення України свідчить також про значні тенденції до зниження за останніх 10 років.

Важливий показник використання трудового потенціалу – рівень зайнятості населення. Про сучасний стан зайнятості свідчить тенденція до значного зниження її рівня та зростання масштабів незайнятого населення. Загальна кількість зайнятих у галузях економіки за останніх 10 років зменшилась майже на 25%, тобто кожен 4-ий працівник за доволі короткий термін залишив сферу суспільного виробництва. Найбільших зрушень зазнали промисловість, будівництво, транспорт і зв'язок, за рахунок яких забезпечили 85% загального скорочення працюючих. Масштаби скорочення зайнятих у галузях економіки перевищують можливості поглинання їх малим та корпоративним бізнесом.

© Олександр Амоша, 2002.

Амоша Олександр, член-кореспондент НАН України, директор Інституту економіки промисловості НАНУ, Україна.

Оскільки простежуються тенденції до збільшення кількості непрацюючих, відповідно зростає коефіцієнт утриманства, що характеризує співвідношення кількості непрацюючих до кількості працюючих. Порівняно з 1991 р., у 2001 р. він зріс майже у 1,5 разу. Відповідно збільшується трудове навантаження на працюючих. Більше половини зайнятих в Україні працюють в умовах вторинної зайнятості. Це зменшує кількість вільного часу і збіднює їх дозвілля, перешкоджаючи повноцінному відтворенню робочої сили.

Основні причини, що створили вищеперелічені умови функціонування трудового потенціалу, такі: тривала відсутність державної стратегії розвитку соціально-трудоових відносин, невбудованість їх в економічні реформи, відсутність національних соціально-трудоових стандартів і моніторингу, невідповідність національного трудового законодавства конвенціям і рекомендаціям МОП та іншим міжнародним вимогам, нерозвиненість соціально-трудоових відносин між власником і працівником у приватизаційній і після-приватизаційній періоди, відсутність зацікавленості у підприємницькій діяльності у сфері виробництва, незабезпечення законності в трудовій сфері, а саме нерозвиненість системи соціального захисту працюючих, неправова поведінка при розв'язанні трудових конфліктів, зростання актів громадської непокори, заборгованість зі заробітної плати та ін.

Тому дуже важливо, що Указом Президента України в 1999 р. затверджено «Основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 р.», що містять тенденції, які сформувались у цій сфері, загальні пріоритетні напрямки та кінцеву мету державної політики розвитку трудового потенціалу. Загальними пріоритетами розвитку трудового потенціалу є створення належних умов для повноцінного відтворення трудового потенціалу і професійно-інтелектуального розвитку, можливостей для продуктивного його використання через відповідне економічне обґрунтування, збалансований регіональний розвиток, запровадження системи стимулювання праці, забезпечення умов праці та життя, а також реалізації соціальних гарантій зайнятого і незайнятого населення в умовах формування ринкових відносин. Мета державної політики розвитку трудового потенціалу – утворення ефективних правових, економічних, соціальних та організаційних засад його функціонування і відтворення.

Цей загальний зміст мети розкривається через конкретні напрямки, що створюють умови для поліпшення бази формування робочої сили, отримання професійно-технічної та вищої освіти, професійних послуг з підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації відповідно до суспільних потреб, здійснення повної продуктивної зайнятості, запобігання масовому безробіттю, поліпшення охорони праці та зниження ризику втрати здоров'я і життя працюючих на виробництві, забезпечення соціального захисту працюючого і непрацюючого населення, посилення відтворювальної, стимулюючої та регулюючої функцій заробітної плати, зростання реальних доходів населення, захисту прав і гарантій громадян у сфері соціально-трудоових відносин.

Окремий розділ цього документа містить основні напрямки державної політики розвитку трудового потенціалу. Вони складаються з шести частин у сферах: поліпшення природної бази – забезпечення розширеного відтворення населення і збільшення тривалості його активного трудового періоду; розвитку освітньої бази – всебічний розвиток інтелектуальних, духовних і фізичних здібностей особистості, забезпечення ринку праці висококваліфікованою робочою силою; зайнятості – створення матеріально-технічних і соціально-економічних передумов для продуктивної зайнятості населення; регулювання соціально-трудова відносин – забезпечення захисту прав і гарантій громадян; політики доходів – посилення відтворювальної, стимулюючої та регулюючої функцій заробітної плати, відповідне її підвищення; охорони праці – зниження рівня виробничого травматизму та професійних захворювань, зменшення факторів шкідливого впливу на організм працюючих і скорочення кількості робочих місць зі шкідливими та важкими умовами праці. Причому кожний з визначених напрямків містить конкретні заходи, що сприяють його реалізації.

Для виконання Указу Президента України у тому ж році було спеціально доручено Кабінету Міністрів України розробити проект Державної програми розвитку трудового потенціалу на 2000–2010 рр. Проект програми підготувало Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України за участю Міністерства праці та соціальної політики. Крім того, при формуванні «Основних напрямків соціальної політики України на період до 2004 р.», схвалених Указом Президента України у 2000 р., враховували «Основні напрямки розвитку трудового потенціалу України на період до 2010 р.».

Відповідно до необхідності подальшого вдосконалення концептуальних засад розвитку трудового потенціалу, соціально-трудова відносин потрібно напрацьовувати нові наукові результати у цій сфері та вносити зміни в зміст «Основних напрямків розвитку трудового потенціалу України на період до 2010 р.», яким властиві певні недоліки, що не сприяють виконанню головного завдання. Маємо на увазі некомплексність їх змісту, відсутність важливих складових, що сприяють формуванню умов розвитку трудового потенціалу і попередженню виникнення факторів ризику і загроз, які руйнують трудовий потенціал.

Доцільно було б дещо розширеніше подати зміст положень щодо регулювання соціально-трудова відносин. Не знайшли необхідного відображення в «Основних напрямках розвитку трудового потенціалу...» також особливості регіонального управління трудовим потенціалом, його взаємозв'язок з державним. І що особливо важливо, до складу «Основних напрямків розвитку трудового потенціалу...» доцільно включити розділ з механізму їх реалізації.

Є підстави вважати, що основні тенденції у сфері зайнятості та ринку праці зберігатимуться і на період до 2010 р. Зменшуватиметься кількість зайнятих майже у всіх галузях економіки, але темпи будуть дещо меншими

за рахунок скорочення темпів вивільнення, з одного боку, та створення умов для зростання ВВП і необхідності в робочій силі, з іншого. Ситуація на ринку праці в перспективі значною мірою залежатиме від стабілізації та диверсифікації виробництва, повернення до стійких тенденцій нарощування його обсягів, створення нових робочих місць, особливо за межами промисловості, та активної соціальної політики, що забезпечить розширення сфери прикладання праці.

Реальні можливості поліпшення економічної ситуації, і, відповідно, вирішення соціальних проблем в Україні, можна розглянути на прикладі стану справ у промисловості та можливих перспектив на майбутнє. Як відомо, у цій галузі за останні роки визначились загальні позитивні тенденції, обсяги промислового виробництва постійно зростають. Таку стійку позитивну динаміку мають чорна металургія, хімічна, нафтохімічна, деревообробна та целюлозно-паперова, легка, харчова промисловість.

У той же час у попередньому році від'ємну динаміку мали такі важливі галузі, як паливна, електроенергетика, будівельних матеріалів. Загалом українська промисловість залишається складною, розбалансованою, дуже чутливою до факторів, що порушують економічну безпеку, соціально напруженою та екологічно малоприйнятною щодо світових стандартів. Здійснені перетворення поки що не стали надійною гарантією якісних зрушень. Тому концепція промислового розвитку потребує кардинальної переорієнтації на такі прогресивні сучасні чинники, як інформаційно-технологічні, творчо-інтелектуальні та соціальні. Водночас принципово мають бути змінені підходи до ресурсоспоживання в промисловості як основи поліпшення її економічних характеристик, зміцнення конкурентоспроможності та рівноправного входження у світогосподарську систему.

Актуальною в науково-практичному плані залишається проблема економічної підтримки ефективно працюючого національного товаровиробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Її вирішення бачимо в площині кількох напрямків, а саме оптимізації податкового навантаження, усунення можливостей для недобросовісної конкуренції з боку зарубіжних виробників, розширення ефективної експортної діяльності в межах міжнародного правового поля, використання потенціалу організаційно-економічної інтеграції у світогосподарську систему.

Хоча в інвестиційній діяльності в реальному виробництві останнім часом спостерігається поживлення (особливо в Донецькій області), загалом ситуація не відповідає завданням масштабного технологічного оновлення промислових підприємств. Реальні бюджетні проблеми в державі, з одного боку, та принципи ринкової моделі, з іншого, виключають можливість повернення до практики масштабних централізованих капіталовкладень. Тому активізація дій держави в інвестиційній сфері можлива на основі посилення її регулюючого впливу шляхом запровадження заходів посиленої економічної мотивації до нагромадження коштів та їхнього використання на реальні інвестиції, розвитку нових форм і методів її участі в комерційних інвестицій-

них проектах, законодавчого та економічного сприяння формуванню розгалуженої системи інституційних інвесторів, включаючи венчурні фірми, захисту прав та інтересів найбільшого інвестора – населення.

Удосконалення управління на рівні основної ланки економіки, тобто підприємства, забезпечення ефективності промислового виробництва в сучасних умовах потребує докорінних змін в організації роботи, вдосконалення інноваційної діяльності, зниження витрат і підвищення фінансової стійкості, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, кадрового забезпечення перетворень. Особливої уваги нині заслуговують кардинальні зміни в управлінні в бік реалізації маркетингової концепції в промисловості, застосування прогностичних оцінок і стратегічного планування, колективного управління якістю продукції, її оновлення і диверсифікації виробництва, безвідривного навчання персоналу роботі в умовах ринку, освоєння підприємницького менеджменту, забезпечення соціальної відповідальності управління. Вирішальне значення має поширення використання практичних досягнень передових підприємств і фірм у цій галузі.

Щодо державних підприємств, які поки що не в змозі забезпечувати стабільну роботу, вважаємо, що головна стратегія управління такими підприємствами має включати створення умов і стимулів для консолідації інтересів усього колективу, збалансованості повноважень і відповідальності.

Дослідження і практичний досвід підтверджують, що державі в особі центральних, галузевих і регіональних органів влади (поряд із визначенням науково-технічних, соціально-економічних пріоритетів, розвитком фундаментальних наук, освіти і культури, планового соціально-економічного регулювання економіки та інших завдань) потрібно нині цілеспрямовано створювати умови для організації та ефективної роботи великих підприємств, незалежно від форм власності. Розробляючи відповідно стратегії економічних перетворень, необхідно виходити з того, що основою національної економіки мають бути великі підприємства, об'єднання, фірми, здатні вирішувати сучасні проблеми науково-технічного забезпечення та розвитку, працювати у вітчизняному середовищі, виходити на міжнародні ринки і конкурувати з великими зарубіжними компаніями. Ніші ж вітчизняного і зарубіжного ринків, вільні від інтересів великих підприємств, можуть і мають бути зайняті середніми та дрібними підприємствами, бізнесовими структурами.

Продовжуючи розмову про роль держави, варто запропонувати для стратегічно важливих державних підприємств, що потребують сьогодні дотацій (наприклад, вугільні шахти), для вирішення їх проблем ввести механізм державного замовлення, у тому числі і на регіональному рівні, забезпеченого власними фінансовими ресурсами замовників, а роль держави, як і місцевих органів влади, в цьому питанні звести до координування та забезпечення гарантій. Потрібно оптимізувати використання визначених коштів державної підтримки шляхом їх перерозподілу на користь тих, які краще працюють.

Причому прийнятність і ефективність перелічених пропозицій може бути зовсім іншою в різних випадках. Але за будь-яких умов необхідно, щоб регіональні замовлення, як і загалом державні, формувалися на основі регіональної програми як складової, у свою чергу, національної програми потреб економіки в продукції відповідного призначення (наприклад, вугілля) і реально відображали не тільки заплановані обсяги та якість постачань, а й можливості покупців щодо їх оплати. Маючи загальну програму потреб у продукції, а також чітко визначивши джерела надходження коштів на їх закупівлю, держава оголошує конкурс, в якому можуть взяти участь усі діючі національні підприємства та компанії. Якщо попит на продукцію перевищуватиме пропозицію або національні підприємства не зможуть забезпечити його відповідно до тих або інших вимог (наприклад, за якістю), регіон або держава вправі залучити до участі в конкурсі іноземних постачальників.

Підвищення ефективності способів державної підтримки стосується, насамперед, гірничої, зокрема вугільної, промисловості. Це зумовлено тим, що держава щорічно виділяє значні кошти на її підтримку, але кількість невирішених проблем галузі не зменшується. Крім того, чим більше коштів визначають на дотації, тим Держбюджет має меншу змогу допомогти іншим галузям, яким вони теж потрібні.

Аналіз підтверджує, що є як мінімум дві причини недостатньої ефективності використання коштів держпідтримки. По-перше, розпорощення коштів у багатьох напрямках, що не дає змоги вирішити жодне з життєво важливих завдань і тим досягти необхідної віддачі від капітальних вкладень. Тому спроба вирішити найтерміновіші проблеми не стільки ліквідує їх, скільки створює нові. По-друге, значну частину коштів держпідтримки спрямовують, як правило, у фінансово й економічно слабкі підприємства, що не дає змоги вирішувати стратегічно важливі завдання галузі. Крім цього, не отримавши держпідтримки, стають слабкими і порівняно благополучні підприємства, що згодом поповнюють збиткові, при цьому необхідні дотації не зменшуються, а навпаки.

Саме тому напрошується висновок про необхідність спрямування коштів держпідтримки на найефективніші підприємства, де їх можна використовувати для досягнення головних завдань галузі з більшою ефективністю. При цьому як можливий варіант треба розглядати приєднання підприємств, що підлягають закриттю, до успішно працюючих з метою спільного використання дотаційних коштів і потенціалу вмілого керівництва передовими шахтами.

Для підвищення ефективності економічної та соціальної діяльності у процесі закриття шахт варто підсумувати роботу за останні роки, узагальнити та максимально використати нагромаджений у минулому позитивний досвід. Крім того, у певних випадках можна перекласти закриття підприємств на трудовий колектив на умовах самокупності за рахунок ліквідаційної вартості основних фондів. Використання передового досвіду стабілізації роботи збиткових підприємств, передача їх трудовим колективам безкош-

товно або в безпроцентний кредит із подальшою виплатою вартості основних фондів також може бути виходом із кризового становища. Цей принцип можна застосувати і до підрозділів підприємства, що «хронічно» відстають.

У міру закриття підприємств виникає проблема зайнятості. У зв'язку з цим для її вирішення поряд із запропонованими варіантами можна використати традиційні переваги спеціальних економічних зон і зон пріоритетного розвитку нових виробництв і послуг відповідно до регіональних перспективних програмних документів, планів соціально-економічного розвитку, залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій, підготовки кадрів за потрібними спеціальностями та формами навчання тощо. Тут треба посилити і роль малого бізнесу, його інвестиційних ресурсів саморозвитку для розв'язання питань щодо зайнятості.

Одночасно потрібно вирішувати проблему дефіциту управлінських кадрів усіх рівнів. Без добре налагодженого апарату управління, очолюваного талановитими, технічно та економічно досвідченими професіоналами, результатів не буде. Тому необхідно поліпшити кадрове забезпечення діяльності через пошук перспективних і практичне виховання вмілих керівників, і, що найважливіше, розробку спеціальної програми державного та регіонального характеру для навчання і стажування керівних кадрів на вітчизняних підприємствах, у зарубіжних центрах і фірмах. Дієвою підмогою у цій справі можуть бути такі форми навчання кадрів, як економічні семінари, проблемні клуби, вищі школи засвоєння новітніх досліджень науки та практики на базі академічних установ, університетів, галузевої науки та передових підприємств.

Для збиткових підприємств, неспроможних самостійно вийти із кризи, один із найважливіших напрямків – це створення фінансово-промислових груп через виробниче і господарське кооперування підприємств і виробництв не тільки різних галузей промисловості, а й різних форм власності з метою поліпшення інвестиційного забезпечення виробництва, відродження нині недіючих або збиткових підприємств, прискорення їх ефективної приватизації. При цьому не є винятком співучасть різних рівнів у прийнятті та реалізації рішень, але вже не у вигляді безпосереднього управління, а опосередкованим чином через вкладення інвестицій, придбання пакетів акцій тощо.

Основним можливим осередком такої структури стає моно- чи багато-профільна компанія, що допускає будь-які форми власності й участі в управлінні виробничими структурами, які сприяють поліпшенню організації виробництва, досягненню рентабельної роботи і необхідному інвестуванню процесу відтворення. При цьому не обов'язково дотримуватися принципу збереження підприємств – юридичних осіб, а, використовуючи позитивні можливості, наявні у кожного підприємства загалом чи його складових зокрема, досягти найбільшої їх реалізації.

Нині дуже важливим напрямком розвитку ділової активності, підвищення ефективності промислового виробництва та одночасно детінізації еко-

номіки є зменшення податкового тягара. Традиційно стверджують, що податки в Україні стримують виробництво. В той же час в інших державах із перехідною економікою, які демонструють стійкі та швидкі темпи економічного зростання, податки значно вищі, ніж в Україні. І це не дивно, адже держави, завдяки вагомим надходженням до бюджету, по-перше, мають змогу краще фінансувати розвиток людського потенціалу і технологій, і таким чином підвищувати ефективність виробництва, вирішувати соціальні питання.

По-друге, ділову активність знижують не стільки суми стягнених податків самі собою, скільки їхня кількість, запутаність, великі витрати праці та часу, фактичне безправ'я платників податків, гіпертрофовані права органів, що займаються перевітками, і атрофовані – суб'єктів господарської діяльності. Законодавство побудоване так, що податкова адміністрація вирішує, як треба оцінювати ту чи іншу господарську операцію і визначати оподатковуваний оборот. Потрібно ж, як це роблять у розвинених країнах, щоб було навпаки: тлумаченням правил визначення доходів і витрат, у тому числі з метою оподаткування, мають займатися самі підприємства, їх бухгалтери, опираючись на облікові стандарти. А податкове законодавство тоді визначало б лише спеціальні податкові питання (наприклад, хто є платником, коли треба платити тощо), а не те, як розраховувати прибутки чи збитки.

По-третє, нині кримінальну відповідальність за порушення податкового законодавства несуть навіть за незначні суми. Практично це означає, що при бажанні за підсумками податкової перевірки будь-якого підприємства на його керівника і головного бухгалтера можна завести кримінальну справу, тому що при такому запутаному законодавстві, як у нас, не припуститися помилки неможливо, навіть якщо взагалі залишити господарську діяльність і займатися тільки вирахуванням податкових зобов'язань. Санкції, що застосовують до платників податків, також дуже гіпертрофовані і слабко пов'язані з розміром збитку, фактично завданім державі внаслідок несвоєчасного надходження коштів. Зокрема, пеню нараховують з розрахунку облікової ставки НБУ, тобто відповідно до тієї ефективності використання грошей, що сьогодні в змозі забезпечити тільки банківська система, та й то лише на валютно-фінансових операціях. Тому не дивно, що будь-яке більш-менш значне порушення запускає такі механізми відповідальності, що можуть перетворити кожне, навіть процвітаюче, підприємство в банкрута.

Тому потрібно прагнути знижувати податковий тягар на підприємства шляхом полегшення насамперед тієї його частини, що пов'язана з технікою і витратами на стягнення податків. Саме це – важливий предмет роботи для фахівців і один з головних шляхів удосконалення податкової системи, а отже, значно цивілізованішого вирішення відповідних проблем підвищення ефективності роботи підприємств.

Для промисловості України дуже важливе значення мають енергетичні проблеми економіки загалом і вугільної промисловості зокрема. Крім того, проблеми, пов'язані з енергетикою, важливі нині для всього суспільства,

оскільки мають і матимуть зростаючий вплив на загальний стан справ у країні. Тому необхідно терміново приступити до реального вирішення проблем паливно-енергетичного комплексу. Чергова спроба в цьому напрямку – це ухвалення програми «Українське вугілля» та розробка «Енергетичної стратегії України до 2030 року». І вже на цьому етапі для створення передумов, а потім і реалізації ефективної і діючої стратегії в галузі енергетичного забезпечення економіки необхідно нарешті об'єктивно оцінити стан справ у галузі енергетики, визначити основні завдання забезпечення енергетичної безпеки і механізми її оптимального досягнення.

Особливе значення в справі підвищення ефективності промислового виробництва має стимулювання інтеграції промислового потенціалу прикордонних регіонів України, що можуть утворювати економічний простір для спільної діяльності національних підприємств сусідніх держав, а також виступати за необхідності як буферна зона на шляху просування виробничих ресурсів на їхні внутрішні та зовнішні ринки. Він (потенціал) має стати найважливішим елементом загальнодержавної та регіональної політики.

Основними завданнями інтеграції промислових потенціалів прикордонних регіонів є забезпечення економічної стабілізації і прогресу регіонів, розвитку регіональних ринків продукції технологічного та соціального призначення. Особливості вирішення перелічених завдань значною мірою визначають за галузевою структурою прикордонних регіонів, рівнем наукової, технологічної та кадрової забезпеченості.

Наприклад, Росія завжди була основним партнером Донецької області (Україна) в зовнішній торгівлі. Її частка ніколи не була нижчою, ніж 1/5 загального товарообігу області та 3/4 товарообігу з державами СНД і Балтії. Проте протягом останніх років спостерігається тенденція до зниження частки Російської Федерації в загальному обсязі експорту області при постійному зростанні частки імпорту. Загалом ці зв'язки, як і в інших регіонах України, зовсім недостатні та не відповідають загальним завданням економічного та соціального розвитку прикордонних областей, всієї України та сусідніх держав.

Вивчаючи розвиток цих зв'язків, варто звернути увагу на необхідність використання насамперед таких характерних моделей співробітництва, як експортно-орієнтована інноваційна модель економічного розвитку, що забезпечує підвищення науково-технічного потенціалу прикордонних регіонів; інтеграційна модель, що базується на відновленні старих і розвитку нових коопераційних зв'язків, в основі яких лежить «сировинна» структура експорту; інтеграційна модель, що забезпечує поглиблення спеціалізації і кооперації в створенні готового продукту, який має попит на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Перелічені проблеми, як і багато інших проблем, необхідно терміново вирішувати. Для цього нині є всі можливості, науково обґрунтовані відповідні рішення, розроблені механізми практичного характеру. Вони можуть бути реалізовані шляхом розробки в Україні та втілення 2–3-річної програми по-

дальших перетворень, що забезпечить закріплення вже досягнутих позитивних тенденцій в економічній сфері та реалізацію відповідних подальших можливостей. Але таку програму потрібно обов'язково супроводжувати важливими досягненнями соціального характеру. Тоді її виконання можна вважати завершальним етапом найскладнішого в нинішніх умовах стартового періоду соціально-економічного становлення промислового комплексу незалежної України, його високотехнологічного, трудового й інтелектуального потенціалу.

Однак навіть після завершення періоду здійснення запропонованої короткотермінової програми соціально-економічного характеру показники функціонування промислового комплексу мабуть будуть набагато нижчими від необхідних значень для ефективного забезпечення економіки і соціальної сфери, досягнення високого рівня життя населення. Тому потрібно ставити кардинальне завдання – досягнення рівня життя основної частини працівників промислового комплексу, як і всього населення держави, що перевищував би рівень життя у початковий період незалежності України.

Одночасно треба визначити й основні тенденції розвитку промислового виробництва в ХХІ ст. Для цього варто використати нагромаджений у минулому багатий досвід прогнозування і перспективного планування соціально-економічного розвитку і розробити концепцію перспективного розвитку промисловості на ближніх 10–20 років та подальшу перспективу. Найліпше, якби ця концепція була складовою аналогічної загальнодержавної чи сукупності регіональних концепцій. Подібні документи мають бути розроблені в регіонах і охоплювати шляхи вирішення перспективних проблем технологічного, економічного, екологічного та соціального характеру, інвестиційного і кадрового забезпечення, організаційний механізм реалізації, роль центральних, галузевих і регіональних органів влади, трудових колективів, внесок науки та системи освіти в поступальний збалансований і гармонійний розвиток промислового комплексу та економіки України загалом.